

Lea Šugman Bohinc

SOCIALNO DELO – ZNANOST?

Z Visoko šolo za socialno delo delim tri leta svojega poklicnega življenja, kar je kratko obdobje njene štiridesetletne preteklosti. Moj pogled je uprt v prihodnost šole, natančneje, v njeno sedanost, ki že zarisuje blage obrise prihajajočih časov.

Med vprašanji, ki bodo po moji oceni odločala o ustoličenju šole kot fakultete ter o preživetju (ponekod pa šole o vzpostavitvi) socialnega dela kot znanstvene discipline, je vprašanje *znanstvene vrednosti* socialnodelavsko opisovanih in obravnavanih psihosocialnih interakcij.

V kontekstu socialnega dela imamo v veliki meri opraviti z jezikovnimi interakcijami,¹ ki pri izpolnjevanju določenih pogojev ustrezajo Paskovi (1992) opredelitvi razgovora med dvema ali več aktivnimi udeleženci interakcije.

Paskova *teorija konverzacije*² mi pomeni velik navdih pri razvijanju moje vizije prihodnosti socialnega dela in šole. Je teorija o intrapersonalnih in interpersonalnih odnosih, obenem pa metodologija ustvarjanja, ohranjanja in razvijanja učinkovitega razgovora v za socialno delo značilni učni interakciji, kot je na primer odnos razvijanja psihosocialne pomoči.

Za Paska sta osebi A in B v razgovoru takrat, ko skozi svojo aktivno jezikovno interakcijo izmenjujeta svoje *osebne koncepte* (T_A in T_B) o nekem enotno imenovanem dogodku ali stvari (T), tako

da rezultat njunega razgovora pomeni *obogatitev* njunih osebnih konceptov, morda pa tudi njuno *delitev* enega ali več *skupnih* (tarčnih, javnih) *konceptov* (T_{AB}), pri čemer obe osebi ohranjata svojo medsebojno različnost.

Osebni koncepte bolj ali manj skladen sklop interpretativnih *postopkov* (najmanj enega) oziroma procesov, ki peljejo k nekemu *proizvodu* – interpretaciji, razlikovanju, opisu. Osebni koncept je v tem smislu opredeljen *kinetično*, kot *komplementarnost procesa in proizvoda*.

Interpretativni *proces* je izraz interpretativnosti duševne aktivnosti. *Proizvodi* so različni – intrapersonalni postopki (»notranji razgovor«) lahko peljejo k interpretaciji, kakršna je mentalna predstava (na primer, mentalna predstava o vožnji s kolesom); interpersonalni postopki (razgovor dveh ali več udeležencev) pa lahko peljejo k interpretaciji v smislu nekega vedenja (abstraktnega ali konkretnega, na primer, govorjenja o vožnji s kolesom ali konkretne vožnje). Proizvodi so lahko katerekoli druge interpretativne kategorije, čustva, misli itn.

Paskova opredelitev koncepta ne sledi običajni psihološki konvenciji, po kateri pripada konceptu določeno hierarhično mesto v opisu spoznavnih procesov, ki naj bi se razvijali postopno od konkretnih zaznav, abstraktnjših

¹ S pojmom jezika ne mislim le na besedni, temveč tudi na nebesedne jezike, kot so telesni, likovni, plesni, glasbeni, matematični, različni formalni (programski) jeziki.

² Paskova teorija konverzacije je rezultat več kot tridesetletnega raziskovanja in eksperimentiranja, njena zadnja razvojna različica pa je teorija interakcij akterjev.

predstav do še abstraktnejših pojmov. Avtor meni, da tako razumevanje koncepta temelji na predpostavki o splošnem pomenu kot nekakšnem univerzalnem vzorcu, zgoščenem skozi proces kognitivnega razvoja in shranjenem v spominu (za katerega sedež navadno postavljamo možgane). Za Paska se pomen posameznikovega osebnega koncepta sicer nenehno izčiščuje skozi razgovor, vendar neizogibno ostaja njegov *zasebni pomen*.³

Po Pasku je vrednost razgovora v *sporazumu*, ki ga dosežejo udeleženci razgovora na različne načine, na primer na podlagi spraševanja in odgovarjanja, ukazovanja in pokoravanja, vodenja in sledenja ipd., pri čemer pa vprašanja, ukazi, odgovori... nimajo in ne predpostavljajo nobene »dejanske« resničnostne vrednosti, kakršno na primer predpostavljamo za tako imenovane »trde podatke« v znanosti, recimo mehaniki. Sporazum si lahko predstavljamo v smislu usklajenih resničnostnih vrednosti znotraj logike samega postopka razgovora.

Osebi A in B, na primer socialna delavka in klient, lahko vzameta za izhodišče razgovora vsaka svojo interpretacijo skupnega (tarčnega, javnega) koncepta T (na primer koncepta trpljenja ali ločitve ali zapora ali samomora ali nasilja...), nato pa na zaporednih rekurzivnih ravneh opisujeta in s tem razvijata:

1. vsaka svojo interpretacijo koncepta T, torej A(T) in B(T);
2. A-jevo interpretacijo B-jeve interpretacije T, torej A(B(T)), ter B-jevo interpretacijo A-jeve interpretacije T, torej B(A(T));
3. A-jevo interpretacijo B-jeve interpretacije A-jeve interpretacije T, torej A(B(A(T))), ter B-jevo interpretacijo A-jeve interpretacije B-jeve interpretacije T, torej B(A(B(T))); itn.

Podlaga razgovoru je torej različnost oseb A in B, kar Pask (1980) opredeli kot njun *konflikt*, ki je nujen, če naj se razgovor sploh začne. Brez medsebojne različnosti po njegovem ne bi bilo potrebe po

razgovoru, ki ima tako vlogo mehanizma za *rešitev* konflikta, kar je lahko: 1. *strinjanje* oseb A in B o določeni interpretaciji skupnega koncepta T; 2. njun *sporazum*, da se *ne strinjata* o določeni interpretaciji koncepta T; 3. njuna *nova skupna analogija*, torej interpretacija, ki je s prejšnjo ohranila določeno podobnost, obenem pa pridobila različnost, novost, ki je pomembna v tem specifičnem kontekstu reševanja problema.

Ko želimo opazovati, interpretirati, opisovati razgovor kot *znanstveniki*, se neizogibno soočimo s kriteriji znanstvenosti, kot so nepristranskost, ponovljivost, zanesljivost itn., katerih izpolnjevanje prinese opazovanju vrednost znanstvenega opazovanja, opazovanim razlikam (dogodkom, stvarjem) pa vrednost znanstvenih »dejstev«, »trdih podatkov«. Njihova resničnostna vrednost je utemeljena na *propozicijski* logiki, torej na logičnih sklepih, izpeljanih na podlagi dveh ali več sodb (predpostavk oziroma premis).

Kot rečeno, se resničnostna vrednost razgovora nahaja v *sporazumu*, dogovoru, ki ga udeleženci dosežejo skozi izmenjavo svojih osebnih konceptov in delitev nekaterih skupnih konceptov, skozi rekurzivno izčiščevanje posameznikovega osebnega pomena koncepta do točke, kjer se vsak udeleženec strinja z interpretacijo drugih o svoji interpretaciji koncepta (tudi če se strinja, da se ne strinja). Resničnostna vrednost razgovora je tako utemeljena na *deskriptivni* logiki, kjer ima sporazum vrednost *analogije*.

Vsak opazovalec razlikuje na svoj način in njegova interpretacija opaženih razlik je samo ena od nedoločljivega števila možnih interpretacij. Tako je vsaka interpretacija, vsako opaženje, vsak opis interakcije med udeležencema A in B relevanten le v konkretnem kontekstu opazovanja konkretnega opazovalca, je torej izraz analogije, ne pa trditve ali (pred)postavke.

Kdaj sploh lahko trdimo, da opazovalec ni nujni del svojega opazovanja?

³ Več na to temo je govoril Paskov učenec Ranulph Glanville v letošnjem predavanju na Visoki šoli za socialno delo.

Kako sploh lahko zahtevamo, da njegove lastnosti ne smejo vplivati na njegovo opazovanje, ko mu opazovanje omogočajo prav njegove posebnosti, kako opazuje in opisuje svoja opažanja? Podobno razmišljajoči Glanville (1982) utemeljuje potrebo po spremembi znanstvene paradigme, saj se vrednost znanosti oziroma kriterijev znanstvenega opazovanja in raziskovanja ne nahaja v neupravičeno predpostavljeni neodvisnosti («objektivnosti», »neprostranskosti») opazovalca, temveč ravno v njegovi neizogibni odvisnosti, na podlagi katere njegova opažanja, njegovi opisi pridobivajo svojo stabilnost in veljavnost z resničnostno vrednostjo analogije.

Preverjanje opazovalčevih opažanj, opisov je naloga razgovora, v katerem vsak proizvod (interpretacija) postane osnova za nadaljevanje razgovornega procesa (interpretiranja). Kriterij učinkovitosti razgovora v kontekstu socialnodelavske interakcije bo tako izmenjavanje osebnih konceptov socialne delavke in klienta, da se bo konflikt, utemeljen na medosebnih razlikah (v interpretacijah) socialne delavke in klienta, razrešil z razvojem pomembnih novih klientovih analogij skozi rekurzivno razpredanje njihovih (zlasti pa klientovih) interpretacij skup-

nih konceptov (in izčiščevanje njihovih osebnih pomenov teh konceptov). Te se, kot je bilo rečeno v uvodu, ne razvijejo le kot nove mentalne predstave, temveč tudi kot nova čustva, nove misli, nova ravnanja... In kar je prav tako pomembno, skozi razgovor razvija nove razlike, se torej spreminja (uči) tudi socialna delavka.

Njena sprememba je nujna, če je sodelovala v razgovoru s klientom na opisani način, saj so se njene interpretacije skupnih konceptov, ki so bili predmet razgovora, neizogibno spreminjale skozi vsakokratni proces izmenjave, preverjanja, vračanja lastne interpretacije klientove interpretacije klientu v novi, rekurzivno sledeči proces interpretiranja.

Menim, da se lahko socialno delo, če zavzame opisano držo, ki utemeljuje nujnost spremembe epistemološkega okvira znanstvenega opazovanja, uspešno postavi po robu dosedanjim kriterijem znanstvenosti (ki jih mnoge naravoslovne znanosti, na modelu katerih so bili ti kriteriji utemeljeni, že nekaj časa spodbijajo in zavračajo) in opredeli ter izvaja svoj način opisovanja ter obravnavanja psihosocialnih interakcij kot *novoznanstvenega*, z vso potrebno rigoroznostjo, natančnostjo in veljavnostjo svojih opažanj, opisov in ravnanj.

Literatura

- R. GLANVILLE (1982), Inside Every White Box There are Two Black Boxes Trying to Get Out. *Behavioral Science*, 27: 1-11.
- G. PASK (1992), *Interactions of Actors: Theory and Some Applications*. Universiteit Amsterdam.
- (1980), The Limits of Togetherness. V: S. H. LAVINGTON (ur.), *Information Processing 80*. North-Holland Publishing Company (999-1012).
- L. ŠUGMAN BOHINC (1996), *Razgovor o razgovoru – od spoznavanja spoznavanja k razumevanju razumevanja v jeziku kibernetike drugega reda*. Filozofska fakulteta (magistrsko delo).